

СТРАТЕГІЯ МАЙБУТНЬОГО

Метою вивчення теми є знайомство студентів із різними філософськими підходами до визначення перспектив суспільного розвитку. Впродовж свого життя люди не лише цікавляться своїм минулим, не тільки аналізують теперішній стан суспільства, але й прагнуть зазирнути у день прийдешній, передбачити хоча б у найближчій перспективі своє *майбутнє*. Таке прагнення ґрунтується на тому, що у процесі життєдіяльності люди ставлять перед собою цілі й шукають відповідні засоби їх досягнення. Лише за таких умов вони можуть отримати *очікувані* результати.

Проте *реальні* результати діяльності людей не завжди збігаються з планами. Діяльність інших людей може суттєво вплинути на темпи й ступінь досягнення цілей. Тому виникає об'єктивна потреба у передбаченні всіх *можливих* тенденцій загально-цивілізаційного розвитку, що можуть стати домінуючими, визначальними у більш віддаленій перспективі. Звідси й виникає потреба включати в історичну періодизацію суспільства не лише його минуле і теперішнє, але й *майбутнє*. Уявлення про нього залежать як від світоглядних орієнтирів дослідників, які займаються суспільними прогнозами, так і від їх оцінки минулого й сучасного людства. Ключовими словами теми є: *модерн, постмодерн, глобальні проблеми, “стійкий розвиток”, глобалізація*.

Більш глибокому розумінню стратегії майбутнього допоможе вивчення наступних питань:

1. Опозиція “модерн – постмодерн” у культурному та цивілізаційному поступі людства.
2. Глобальні проблеми сучасності як негативні наслідки культури модерну.
3. Феномен глобалізації у сучасному цивілізаційному розвитку.

Опозиція “модерн – постмодерн” у культурному та цивілізаційному поступі людства

Пристаючи до розгляду *першого* питання, студенти повинні пригадати матеріал теми “Предмет соціальної філософії”, де вони ознайомилися з різними підходами до історичної періодизації суспільства. Там було показано, що основними з них є: *формаційний, цивілізаційний, осьовий та хвильовий*. Був обґрунтований висновок, що ці підходи не суперечать один одному, а виступають як доповняльні, оскільки кожен із них ґрунтується на виборі якогось одного стрижневого фактора суспільного розвитку: економічного, етнокультурного, технічного, технологічного. У своїй єдності вони допомагають встановити цілісність суспільного розвитку, бо у реальному житті матеріальні й духовні фактори нерозривно зв’язані між собою, впливають один на одного.

Зазначені вище концепції історичної періодизації людства переважно стосуються аналізу минулого й теперішнього періодів суспільного поступу. Проте людство, як зазначалось у передмові до теми, не може не прогнозувати свого майбутнього. Саме тому у філософії, соціології, культурології та інших суспільних науках виникає чимало теорій, у яких розробляється *стратегія майбутнього* людської цивілізації через співставлення або протиставлення минулого та майбутнього. (Термін “стратегія” означає - загальний перспективний план певних дій, на відміну від терміна “тактика”, що характеризує безпосередні конкретні дії із використанням певних засобів. Тактика підпорядкована стратегії). Серед цих теорій найбільш обґрунтованою на сьогоднішній день є періодизація загально-цивілізаційного розвитку за історичними етапами розвитку культури. Її називають *опозиція* або ж *контроверза “модерн – постмодерн”* (*опозиція* означає – протиставлення, протидія, протистояння; *контроверза* – означає суперечка, розходження, незгода). Одні мислителі вбачають жорстке протистояння між модерном та постмодерном, інші – наполягають на тому, що між ними є суттєві розбіжності, але ці етапи у розвитку людства не можна протиставляти.

У сучасній філософській літературі загальновизнаною є думка, що така історична періодизація загально-цивілізаційного розвитку повніше, ніж попередні, охоплює різні сфери суспільного життя в їх суперечливій єдності та

взаємовпливах, виявляючи при цьому основні риси культури майбутнього. Зародженню нового підходу до історичної періодизації суспільства сприяло формування нової міждисциплінарної науки – *синергетики*, яка досліджує відкриті, складні, самоорганізовані, неврівноважені, нелінійні системи. Саме такою системою, на думку вчених, є суспільство, оскільки на його розвиток впливає величезна кількість різних елементів (економіка, техніка, політика, наука, релігія, мораль, мистецтво, звичаї, традиції тощо), що розвиваються нерівномірно. Його історія зв'язана з діяльністю різних за своїми інтересами соціальних груп, а тому неможливо із значною точністю передбачити його подальший розвиток, можливість та напрямки відхилень від магістрального руху.

Досить ґрунтовно опозиція “модерн – постмодерн” розглядається у працях сучасних французьких (Ж.-Ф.Ліотар, Ф.Гваттарі, Ж.Дельоз) та німецьких (Ю.Хабермас, П.Козловські) філософів. Серед українських філософів таку періодизацію розглядають В.С.Лук'янець, О.М.Соболь (відома їх спільна праця “Філософський постмодерн”) та інші. Зазначені філософи по-різному визначають терміни “модерн” і “постмодерн”; виділяють різні риси, притаманні історичним етапам у розвитку культури, що позначаються цими термінами; виражають різне ставлення як до культури епохи Модерну, так і до культури доби Постмодерну. Студентам слід знати основні розбіжності у філософських концепціях, які поділяють культуру людства на Модерн та Постмодерн.

Спочатку треба звернутися до класичної філософської літератури, в якій розглядаються зазначені вище проблеми. Гегель першим поставив питання про Модерн як певну історичну епоху. У нього Модерн – це Новий час у європейській культурі, а саме: три століття від 1500 по 1800 рр., час же, що наступив після 1800 р., він назвав новітнім. (*У цьому зв'язку слід розрізняти Модерн як цілком визначену історичну епоху і модерніті – як нову ознаку, новизну, авангард, що притаманні будь-якій епосі в історії людства*). Сучасні ж дослідники вважають, що епоха Модерну в Європі не завершилася 1800 роком,

оскільки її головні ознаки були притаманні культурі людства майже до другої половини XX ст.

Такої точки зору дотримуються Ж.-Ф.Ліотар, Ю.Хабермас, П.Козловські та інші філософи. Період західноєвропейської історії, що тривав до 1500 року, вони назвали Премодерном (або передмодерном), а наступну за Модерном епоху – Постмодерном (*пост* – означає *після*). Вони дійшли згоди у визначенні основних ознак культури Модерну:

1. *Раціоналізм з його протистоянням ірраціоналізму.*
2. *Переважний розвиток природничих наук.*
3. *Домінуючий розвиток техніки, метою якого є оволодіння силами природи.*

Більшість із названих філософів вважає, що проект Модерну залишається незавершеним, оскільки він не досягнув своїх цілей. Більше того, він породив значну кількість екологічних проблем і був змушений поступитися новому проекту – проекту Постмодерну. А ось у поясненні причин незавершеності планів Модерну вони розходяться. Зокрема, Ю.Хабермас вважає, що епоха Модерну продовжується й тепер, а його цілі та шляхи реалізації були свідомо чи несвідомо викривлені. Тому треба повернутися до початкового проекту та подбати про його здійснення. П.Козловські, навпаки, переконує, що плани Модерну були з самого початку утопічними через неможливість необмеженого панування людини над природою. Модерн себе вичерпав ще в 50-ті рр. XX ст., а отже, від його ідей слід відмовитися.

Ще більше розходяться думки сучасних західноєвропейських філософів щодо визначення основних рис епохи Постмодерну. Так, Ж.-Ф.Ліотар зазначає, що “по мірі входження суспільства в епоху, яка називається постіндустріальною, а культури – в епоху постмодерну, змінюється статус знання... Протягом сорока років так звані передові науки і техніка мають справу з мовою: фонологія і лінгвістичні теорії, проблеми комунікації та кібернетика, сучасні алгебри й інформатика, обчислювальні машини та їх мови, проблеми мовних перекладів і дослідження сумісності машинних мов, проблеми збереження пам’яті та банки даних, телематика й розробка

“мислячих” терміналів... - ось явні свідчення і список цей невичерпний” (Ж.-Ф.Лиотар. Состояние постмодерна. – СПб: Алетейя, 1998. – С.14-16).

На його думку, наукові знання перетворюються на операційні лише за рахунок їх переведення у деякі кількості інформації. *Головною ознакою наукового знання в культурі постмодерну стає його здатність бути проданим, набувати вартість у новому продукті, тобто перетворюватися на товар.* У свою чергу, зміна природи знання може впливати на державну владу та інші соціальні інститути. Отже, “в епоху інформатики питання про знання більше, ніж коли б то не було, стає питанням про управління” (Там само. – С.28). Через це змінюються й *функції університету*: поряд із функцією *професіоналізації* він повинен здійснювати й функцію *перепідготовки* або *неперервної освіти*. Йдеться про те, що університетська освіта не завершується отриманням диплома молодими людьми. Суспільство постійно вимагає від спеціалістів підвищення компетенції через засвоєння нової наукової інформації, яка “дозволить їм розширити горизонт їх професійного життя та поєднати їх технічний і етичний досвід” (Там само. – С.121).

П.Козловські (будучи релігійним філософом) розглядає інші основні риси культури постмодерну. На його погляд, головними сферами культури є *наука, економіка й мистецтво*, оскільки саме вони утворюють культуру суспільства як цілісність. Він вважає, що в усіх названих сферах культури можна прослідкувати співвідносність: *антропоморфізм* (у культурі постмодерну) проти *техноморфізму* (у культурі модерну). Особливу роль у культурі модерну відігравало природознавство, теоріями якого намагалися описати не лише природні, але й суспільні явища. Культура постмодерну прагне усунути протистояння раціоналізму та ірраціоналізму, віднайти їх гармонію, звільнитися від нетерпимості в усіх її проявах, перейти до принципу толерантності (терпимості). Він наводить порівняльну таблицю *основних ознак культури модерну та культури постмодерну* (П.Козловски. Культура постмодерна. – М.: Республика, 1997. – С.46):

М о д е р н	П о с т м о д е р н
--------------------	----------------------------

Функціоналізм: диференціація сфер життя та відмова від символізації культури у знаковій мові мистецтв	Контекстуальність: взаємопроникнення різних сфер життя, символізація культури у метафоричній мові знаків
Сциєнтизм у культурі знання: наука конститує світогляд	Багатоманітність різних форм корисного, освітнього та релігійного знання
Матеріалізм чи ідеалістичний монізм як теорії всезагальної дійсності	Духовно-тілесний реалізм як теорія всезагальної дійсності
Відносні теорії особистості й свободи як збільшення можливостей вибору	Субстанціальні теорії особистості, сутнісна свобода, здатна до змін ідентичність
Функціональна теорія суспільства	Органічна теорія суспільства
Природничо-науково та механістично орієнтована економічна теорія	Суспільно-наукова та природничо-наукова економічна теорія
В цілому: <i>економіко-технічний принцип прийняття рішень: “техноморфізм”</i>	В цілому: <i>Соціокультурний принцип прийняття рішень: “антропоморфізм”</i>

Разом з тим, П.Козловські попереджає про можливі (у майбутньому) негативні наслідки надмірного захоплення суспільства комп'ютеризацією, яка здійснюється у культурі постмодерну. Він пише: “Оскільки комп'ютери можуть частково брати на себе виконання інтелектуальних операцій, вони постають як розумні машини і спокушують своїх користувачів у діалозі з комп'ютером та іншими машинами виконувати роль розумних машин. Якщо людина починає себе сприймати як розумну машину, це неодмінно породжує проблеми у тих сферах, де людські конфлікти й труднощі не можуть бути вирішені за взірцем техніки: в міжособистісній сфері співіснування і в усіх пограничних ситуаціях” (Там само. – С.60).

Деякі філософи й культурологи обстоюють думку, що постмодерн притаманний не всій культурі, а лише літературі, мистецтву та релігії. Але

більшість дослідників вважає, що він охоплює й економіку, і політику, й мораль, і науку – усі сфери суспільного життя.

Чи можна вважати, що епоха Постмодерну *вже* наступила і є загальнопланетарним явищем? Відповідаючи на це питання, треба відмітити, що опозиція “модерн – постмодерн” є феноменом західноєвропейської культури, хоча деякі тенденції постмодерну проникають і в інші регіони нашої планети. І навіть стосовно країн Західної Європи феномен постмодерну ще не має чітко визначених ознак. Префікс “*пост-*” тут означає лише те, що існують *суттєві відмінності* в основних рисах культури модерну та культури нового історичного періоду, який наступив *після* модерну. Зараз же можна говорити лише про його перші кроки і про перші гіпотези, теорії, концепції, прогнози його формування, тобто про накреслення *стратегічних* завдань і перспектив суспільного розвитку. І, можливо, у майбутньому новий етап поступу людства отримає іншу назву.

Глобальні проблеми сучасності як негативні наслідки культури модерну

Розглядаючи *друге* питання, студенти мають усвідомити, що з реалізацією планів культури Модерну сучасні дослідники – філософи, політологи, соціологи, економісти, культурологи зв’язують виникнення сучасних глобальних проблем як його негативних наслідків. *Глобальні* (від слова *global* – земна куля) – значить всепланетарні. Це такі проблеми сучасного етапу загально-цивілізаційного розвитку, які охопили всю земну кулю і не вирішення яких може призвести до знищення планети Земля. Вперше глобальні проблеми сучасності з усією гостротою були сформульовані й чітко окреслені вченими зі світовим ім’ям, які утворили міжнародну неурядову організацію – так званий Римський клуб (*Римський, бо перше і наступні засідання відбувалися в Римі*), до якого увійшли А.Печчеї, А.Кінг, Е.Ласло, Д.Габор, Дж.Форрестер, Д.Медоуз, М.Месарович, Е.Пестель та інші вчені. Вже у перших доповідях Римському клубу, що мали красномовні назви: “Світова динаміка”, “Межі росту”, “Людство на роздоріжжі”, “За межами століття марнотратства”, “Людська

якість” тощо – вчені не лише забили на сполох щодо нагромадження ядерної, атомної та іншої зброї масового знищення, виснаження не-відтворюваних природних ресурсів, росту промислового та сільськогосподарського виробництва, надзвичайно швидкого приросту народонаселення земної кулі, зростання масштабів забруднення навколишнього середовища, але й прагнули намалювати шляхи і методи розв’язання цих проблем.

В одній з перших доповідей Римському клубу А.Печчеї зазначав, що глобальні проблеми сучасного світу є одночасно й психологічними, і соціальними, й технічними, і на додачу ще й політичними. Вони тісно переплітаються, взаємодіють, пускають глибоке коріння і дають пагони в суміжних та віддалених сферах. Основними причинами їх виникнення він назвав безконтрольне розселення людей на планеті; нерівність та неоднорідність суспільства; соціальну несправедливість, голод і недоїдання; широке розповсюдження бідності; безробіття; інфляцію; енергетичну кризу; вже існуюче чи потенційне зменшення природних ресурсів; розпад міжнародної торгівельної та фінансової системи; протекціонізм; безграмотність і застарілу систему освіти; бунти серед молоді; відчуження; занепад міст; злочинність та наркоманію; вибух насилля й посилення поліцейської влади; тортури і терор; зневагу до закону й порядку; ядерне божевілля; політичну корупцію; бюрократизм; деградацію навколишнього середовища; занепад моральних цінностей; втрату віри; відчуття нестабільності і, нарешті, неусвідомленість усього переліку явищ.

А.Печчеї попереджав про те, що поява глобальних проблем не означає, що зникнуть або стануть менш інтенсивними проблеми регіонального, національного або локального характеру. Навпаки, вони будуть підсилені проблемами загально-планетарного масштабу. Уряди ж країн і існуючі міжнародні організації виявляються нездатними досить гнучко реагувати на відповідний стан речей. Цей висновок був зроблений на початку 70-х років і він, на жаль, підтверджується на рубежі другого та третього тисячоліть. Зокрема, Чорнобильська катастрофа не стала у свідомості світового співтовариства загальносвітовим явищем, не викликала стурбованості й

занепокоєння ще непередбачуваними майбутніми наслідками для всієї земної кулі. Або взяти так звані локальні й регіональні війни, що виникли на національному, релігійному та соціальному ґрунті, які нині охопили європейський, азійський, африканський континенти й Близький Схід. І ООН, і НАТО, й ЄЕС, й інші міжнародні організації виявилися неспроможними ефективно розв'язати хоч би деякі з них.

Члени Римського клубу пропонували й пропонують свої засоби дослідження та розв'язання названих проблем. Наприклад, група вчених-експертів запропонувала досліджувати їх за допомогою відповідних глобальних математичних моделей, щоб прогнозувати їхні негативні наслідки. Так, Е.Ласло розробив таку модель поведінки світового співтовариства у майбутньому, при якій необхідно скоротити матеріальне виробництво майже вдвічі, припинити вироблення зброї тощо за рахунок посиленого розвитку науки, техніки й інших технологічних засобів. А його колеги Д.Х.Медоуз, Д.Л.Медоуз, Й.Рендерс і В.Беренс побудували формалізовану модель світу, в якій прагнули відобразити існуючі глобальні проблеми шляхом поєднання того великого запасу інформації, вже накопиченого у свідомості людей і в письмових джерелах, із новим інструментарієм для обробки інформації, а саме: системним аналізом і комп'ютером.

Досить ґрунтовно сутність та класифікація сучасних глобальних проблем досліджена радянськими філософами Д.М.Гвішиані, В.В.Загладінім, І.Т.Фроловим та іншими. Вони встановили не лише історичні рамки їх виникнення, але й суперечності, що стали ґрунтом для їх виникнення. Якщо узагальнити більшість зарубіжних і вітчизняних наукових досліджень щодо сутності глобальних проблем, то до останніх можна віднести наступні:

- екологічна проблема;
- проблема загрози світової термоядерної війни;
- проблема подолання нерівномірності економічного розвитку країн із різним економічним потенціалом;
- проблема охорони здоров'я (боротьба із серцево-судинними, онкологічними захворюваннями, СНІДом);

- енергетична проблема;
- демографічна проблема;
- проблема боротьби з міжнародним тероризмом;
- проблема боротьби з неконтрольованим розповсюдженням наркотиків.

У цілому важливо зазначити, що причинами виникнення глобальних проблем сучасності стали дві групи суперечностей: “суспільство – природа” та “людина – суспільство” (студенти мають показати, які із сучасних глобальних проблем породжені першою, а які – другою групами названих суперечностей). Учені підкреслюють міжнародний характер як самих глобальних проблем, так і шляхів їх вирішення.

Подолання глобальних проблем сучасності неможливе без об’єднання економічних, фінансових, політичних, наукових, медичних тощо ресурсів усіх без винятку країн світу. Першими кроками мають стати глибоке і всебічне дослідження цих проблем засобами природничих та соціально-гуманітарних наук, своєрідності їх прояву в різних регіонах Землі, а також спільне вироблення глобальної стратегії в усіх сферах міжнародних стосунків. Значну роль у здійсненні цих кроків мають відіграти сучасні комп’ютерні технології. З одного боку, вони дозволять глибоко і всебічно вивчити характер глобальних проблем, а з другого – виробити глобальні моделі їх вирішення, оскільки натуральне моделювання може призвести до непередбачуваних негативних наслідків.

Представники Римського клубу запропонували власні стратегії вирішення глобальних проблем, головною з яких вони вважають *стратегію “стійкого розвитку”*. В ній говориться про *пошуки такої моделі світового розвитку, яка б дозволила забезпечити розгортання економічних і соціально-політичних процесів без катастроф*. Це означає, що світове співтовариство повинне *своєчасно* виявляти різного роду суперечності, можливі перекоси в економічному та соціальному розвитку різних країн і регіонів, щоб *своєчасно* їх усувати шляхом переговорів (а не застосування зброї) у сферах економіки, політики, культурно-етнічних стосунків тощо.

Концепція “стійкого розвитку” базується на тому очевидному факті, що світ є єдиним і в той же час різноманітним. У ньому співіснують десятки різних етнічних та національних культур, локальних цивілізацій, які є неповторними, але мають бути толерантними одна стосовно одної. Провідною ідеєю зазначеної концепції виступає ідея вироблення людством *глобальної свідомості*, тобто *усвідомлення всіма людьми взаємозалежності різних регіонів земної кулі у різних галузях*. Узгодженню, оптимізації різних сфер міжнародного життя може сприяти застосування комп’ютерних технологій, які дозволяють створювати глобальні моделі світового розвитку.

Найбільш ефективними на сьогодні моделями дослідження глобальних, та й регіональних, проблем вважаються синергетичні стохастичні (ймовірнісні) моделі, для побудови яких застосовується весь арсенал сучасних математичних теорій, оскільки всі глобальні процеси є відкритими, самоорганізованими, нелінійними, неврівноваженими системами з явищами флуктуацій, дисипацій, когерентності, біфуркаційності тощо, поведінку яких можна передбачити лише з незначною долею ймовірності. Вони здатні максимально враховувати всі складові частини еволюції Землі й Всесвіту з її нелінійними ефектами, сприяти *коеволюції* (гармонійного поєднання) людини та Всесвіту. Це дозволить у майбутньому досягти бажаних її наслідків та виключати (або хоч би згладжувати) негативні події.

Феномен глобалізації у сучасному цивілізаційному розвитку

При вивченні *третього* питання теми студентам слід розкрити сутність поняття “глобалізація” та виявити відмінність між ним і поняттям “глобальні проблеми”. Загальновідомо, що сучасний етап розвитку людської цивілізації супроводжується процесами *глобалізації* (не слід плутати з глобальними проблемами). Під глобалізацією розуміється нова, особлива якість взаємозалежності і цілісності світу, коли не дивлячись на очевидну розколотість світу, у ньому відбуваються такі процеси в економіці, політиці,

фінансовій діяльності, інформаційній сфері, розвитку й функціонуванні духовної культури, які кидають виклик розколотості світу.

Термін “глобалізація” був уведений до наукового обігу Р.Робертсоном ще в 1983 р., проте більшість дослідників сучасних світових процесів досить тривалий час не звертали особливої уваги на нього й не застосовували у соціальних теоріях. Лише із середини 90-х років ХХ століття у зв’язку з міжнародними науковими дискусіями щодо нових тенденцій у світовому устрої, що виникли внаслідок завершення “холодної війни”, цей термін став широко застосовуватися філософами, політологами, соціологами, економістами, культурологами тощо для характеристики нових реалій світового розвитку. Вони досліджують *об’єктивні процеси* загально-планетарного масштабу, що торкаються різних сфер суспільного життя.

У сучасному світі економічні, фінансові й торгові зв’язки оплутали всю планету, не залишивши окремим народам і країнам альтернативи їхньому входженню в єдине світове господарство. Головною ознакою в галузі економіки стало посилення впливу транснаціональних корпорацій (ТНК), які визначають економічний світопорядок. На сьогодні таких ТНК у світі існує понад 50 000, а чисельність їх філіалів у всіх регіонах сягає півмільйона (А.Н.Чумаков. *Глобалізація. Контури целостного мира.* – М.: Проспект, 2005. – С.252).

Зміцнення позицій ТНК супроводжується формуванням *глобального (наднаціонального) ринку* і *глобалізацією фінансових потоків*. Зокрема, вирішальну роль відіграють світові ринки тих товарів і послуг, які мають особливе значення для функціонування всіх без винятку країн (ринок нафти й газу, ринок авіаперевезень, ринок зерна, ринок інформаційних та туристичних послуг тощо). ТНК формують світові ціни на зазначені товари та послуги й тим самим впливають на економічну політику кожної окремої країни. Внаслідок таких скоординованих дій монополістів виникають ефекти резонансів, коли економічні підйоми чи спади переносяться з однієї країни або регіону в інші, що тісно зв’язані з їх економікою. Так виникають, наприклад, сучасні

енергетичні кризи, що ведуть до спаду виробництва в енергозалежних регіонах, до зростання там безробіття.

Відомо, що зараз управління та регулювання міжнародних економічних відносин здійснюються через функціонування різних міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Всесвітня торгова організація (ВТО), Всесвітній банк реконструкції і розвитку та інші впливові організації. Вони стояли біля витоків утворення глобального ринку фінансів (капіталу), а також всесвітнього ринку робочої сили, послуг, зв'язку, комунікацій, технологій і т. ін. Суттєвим результатом функціонування цієї системи ринків стали міжнародний поділ праці, переміщення значних мас робочої сили з одних географічних регіонів у інші, зокрема, з Південно-Східної Азії до США та країн Західної Європи.

Особливе місце у глобалізаційних процесах займає інформатизація. Після того, як у 1991 р. з'явилася всесвітня інформаційна мережа (Інтернет), світова спільнота була замкнена інформаційно. Сьогодні у світі нараховується близько 40 млн. користувачів Інтернету і ця кількість невпинно зростає. Всесвітня комп'ютерна мережа замінює послуги пошти, телеграфу, телефону, копіювальної техніки і навіть магазинів, що призводить до виникнення єдиного світового інформаційного простору.

Інтернаціоналізація економічного, політичного та фінансового життя, глобальна інформатизація ведуть до уніфікації й духовного життя різних народів і країн. Зокрема, об'єктивним породженням зазначених вище процесів став феномен "масової культури". Російський дослідник О.М.Чумаков переконливо доводить, що цей феномен пояснюється не стільки глибокими взаємовпливами етнічних та національних культур, скільки стандартизацією соціальних умов повсякденного життя людей. Так, у більшості регіонів планети відбувається спрощене тиражування взірців високого мистецтва, моди в одязі, застосуванні побутової техніки тощо. Процесу "масовизації" культури сприяє також розвиток засобів масової інформації, які здатні відтворити в будь-якій кількості культуру, світоглядні кліше, мовленнєві штампи, стереотипи мислення, поведінки та способу життя (Там само. – С.257).

Не оминули глобалізаційні процеси й систему освіти. Болонська система вищої освіти, до якої втягується й Україна, є одним із проявів стандартизації освітнього процесу. Швидке кількісне збільшення університетів, інститутів, академій, коледжів і інших навчальних закладів посилює боротьбу за абітурієнтів, що в кінцевому підсумку нівелює цінність диплому про вищу освіту. “Омасовлення”, стандартизація, некритичний підхід до переймання чужого досвіду у цій сфері обертається для суспільства знеціненням вищої освіти, зниженням рівня загальної культури майбутніх спеціалістів та здатності до вирішення складних соціальних проблем. Проте ці процеси є об’єктивними, їх зупинити неможливо, оскільки система вищої освіти перетворюється на свого роду валюту, що контролює підготовку кадрів, формування світоглядних стандартів, можливості працевлаштування в різних країнах світу.

Отже, глобалізація кидає виклик розколотості світу, автономізації та атомізації народів і культур, веде до єдності господарських зв’язків, соціально-політичних процесів та історичної долі різних країн. Вона веде до діалогу й полілогу культур і етосів у пошуках гармонічного об’єднання людства перед лицем загальних загроз та глобальних проблем (*етос – сукупність звичаїв, норм, правил, ціннісних настанов і т.п., прийнятих у певних професійно чи станомо локалізованих соціокультурних практиках*. Наприклад, *етос учених, етос середньовічних лицарів* тощо).

Проте не можна лише *позитивно* оцінювати значення глобалізаційних процесів. Слід відмітити й негативні тенденції, що породжуються глобалізацією. Так, після розвалу Радянського Союзу “двополюсний” світ перетворився не на “багатополюсний”, про який мріяло людство, а на “однополюсний”, у центрі якого – Сполучені Штати Америки. Це супроводжується експансією американських стандартів на більшість регіонів земної кулі, оголошених США зоною національних інтересів (*експансія – розширення сфер впливу державних органів, монополістичних угруповань тощо, який здійснюється як економічними методами, так і позаекономічними, зокрема, військовим втручанням у справи інших країн, дипломатичним тиском тощо*). США без дозволу ООН і погодження з міжнародним співтовариством

проводить свої військові операції, зокрема, проти колишньої Югославії, в Афганістані, Іраку тощо.

Американські транснаціональні корпорації контролюють більшу частину виробництва та збуту різноманітних товарів масового споживання. Відбувається насильницька доларизація світового фінансового ринку. США наводнили практично увесь світ неконвертованими доларами і вже майже три десятиліття не обмінюють своїх грошей на золото. На початок 70-х рр. XX ст. у всьому світі в обігу було біля 80 млрд. доларів, тоді як у самих США – біля 50 млрд. доларів. На початку XXI століття це співвідношення збільшилося втричі (А.Н.Чумаков. *Глобалізація. Контури целостного мира.* – М.: Проспект, 2005. – С.256). Майже всі країни світу опинилися у фінансовому боргу перед США і цей борг має тенденцію до зростання. У міжнародній політиці державні діячі США демонструють норми “подвійної моралі” стосовно тих чи інших країн.

Іншим негативним наслідком глобалізації є нівелювання етнічних і національних цінностей різних народів і країн під натиском стандартизації, усереднення матеріальної й духовної культури. “Вестернізація” (west – захід) духовної культури загрожує знищенням національного мистецтва, кіно, театру, мови, літератури. Американські бойовики, трилери, вестерни, порнофільми заповнили екрани країн усіх континентів. Американська поп-музика тиражується через компакт-диски і наводнила світовий музичний ринок. Американізована англійська мова домінує не лише в науці, економічній і політичній сферах, але й у побуті, що стримує розвиток національних мов, невинувато забруднює їх американізмами.

Нав’язування американських стандартів і цінностей усім народам зустрічає спротив з боку цілих регіонів. У цьому зв’язку виникають нові вектори цивілізаційного розвитку: з одного боку, Західна – Східна вісь, а з другого – Північна – Південна, які не лише перетинаються, але й протистоять одна одній. Це породжує нові проблеми загально-цивілізаційного розвитку. В такому випадку найкращою стратегією майбутнього вважається досягнення не лише єдності світу, яка може поглинути національну самобутність та самоідентичність кожного народу, але й *реальне* збереження плюралізму

етнічних і національних культур при їхньому постійному взаємопроникненні, діалозі й полілозі.

Явище глобалізації приковує до себе значну увагу в усіх країнах світу. Його дослідженням переймаються не лише вчені, філософи, культурологи, але й державні та громадські діячі, оскільки йдеться про перспективи пошуку моделей нового міжнародного порядку у цілісному взаємозалежному світі, щоб він став справді безпечним і стабільним. Вирішення цієї задачі не може бути легким та простим, оскільки людство нагромадило багато глобальних і регіональних проблем, без вирішення яких неможливе формування справедливого світоустрою. Це завдання досить віддаленого майбутнього людства.

Основні терміни

Модерн – історичний період у розвитку західно-європейської цивілізації, який охоплює час від початку XVI ст. до середини XX ст.

Постмодерн – історичний період, що розпочався у Західній Європі з другої половини XX століття і триває в теперішній час.

Глобальні проблеми – сукупність економічних, соціально-політичних, екологічних та інших суперечностей, що охопили планету Земля з кінця 60-х років XX століття, не вирішення яких ставить під загрозу майбутнє людства.

Глобалізація – об'єктивні процеси загально-цивілізаційного розвитку, які визначають взаємозалежність і цілісність світу в усіх сферах суспільного життя, підкреслюють спільність історичної долі людства.

“Стійкий розвиток” – наукова концепція, в якій висувається ідея створення такої *моделі* світового розвитку, яка б забезпечувала мирне співіснування всіх народів на основі врахування економічних, політичних і етно-культурних інтересів *кожного* з них.

Питання та завдання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність історичної періодизації суспільства за опозицією “модерн – постмодерн”?
2. Чим відрізняються підходи Ж.-Ф.Ліотара та П.Коловські до визначення основних рис культури постмодерну?
3. Порівняйте сутнісні риси інформаційного суспільства та культури постмодерну.
4. Здійсніть класифікацію основних глобальних проблем сучасності.
5. Поясніть, у чому криється об’єктивний характер глобалізації.
6. Назвіть негативні тенденції сучасних глобалізаційних процесів.
7. Покажіть відмінності між глобальними проблемами та глобалізацією.
8. Які шляхи вирішення глобальних проблем пропонує Римський клуб?
Чи згодні Ви з цими пропозиціями?

Література

Основна:

ВВЕДЕНИЕ в философию: Учебник для вузов. В 2 ч. / Фролов И.Т., Араб-Оглы Э.А., Арефьева Г.С. и др. – М.: Политиздат, 1989. – Ч. 2 – С. 585-619.

ВВЕДЕНИЕ в философию: Учебное пособие для вузов. / авт кол. Фролов И.Т и др. – М.: Республика, 2004.– С.590-605.

ВОЛИНКА В.І., ГУССЕВ В.І., ОГОРОДНИК І.В., ФЕДІВ Ю.О. Вступ до філософії.- К., 1999.

ГУРЕВИЧ П.С. Основы философии: Учебник. – М.: Гардарики, 2000. – С. 413-433.

КАНКЕ В.А. Философия. исторический и систематический курс: Учебник для вузов.- М., 2002.- С. 285-291.

ЛАЗАРЕВ Ф.В., ТРИФОНОВА М.К. Философия. Учебное пособие.- Симферополь, 1999.

ЛИОТАР Ж.-Ф. Состояние постмодерна.- СПб: Алетейя, 1998.- С.14-23.

НОВАЯ философская энциклопедия.(Ред. Степин В.С. и др.): в 4-х т. Т. 4.- М., 2000-2001.- Статьи: «Информационное общество», «Культура», «Цивилизация», «Модернизм», «Постмодернизм».

ФІЛОСОФІЯ. Підручник./ І.В.Бичко, І.В. Бойченко,ін.-Л., 2001- Розділи 4,5

ФІЛОСОФІЯ: Посібник для студентів вищих навч. закладів./ Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д Чекаль Л.А. –К., Академія, 2001.- С. 364-419

Додаткова:

ЕНЦИКЛОПЕДИЯ постмодернізму / За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора/.- К.:Основи,2003.- Статті: «Постмодерність».-С. 327-331, «Модернізм» С. 268-270. 503 с.

ЗАГЛАДИН В.В., Фролов И.Т. Глобальные проблемы современности: научный и социальный аспекты. – М.: Международные отношения, 1981. – 240 с.

КОЗЛОВСКИ П. Культура постмодерна: Общественно-культурные последствия общественного развития.- М.: Республика, 1997.

ЛУК'ЯНЕЦЬ В.С., СОБОЛЬ О.М. Філософський постмодернізм. – К.: Абрис.:Абрис,1998.-352с.

ХАНТИГТОН С. Столкновение цивилизаций. – М.: Изд-во АСТ, 2003. – 603 с.

ФРОЛОВ И.Т. Человек и человечество в условиях глобальных проблем // Вопросы философии. – 1981. – № 9. – С.32-48.

ФРОЛОВ И.Т. О человеке и гуманизме: Работы разных лет. – М.: Политиздат, 1989. – 559 с.

ЧУМАКОВ А.Н.. Глобализация. Контуры целостного мира. – М.: Проспект, 2005. – 432 с.

ШАПОВАЛОВ В.Ф. Основы философии: От классики к современности. Учебное пособие для вузов. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2000. – С. 576-600.

Першоджерела:

МИР философии: Книга для чтения. В 2-х частях / Сост. П.С.Гуревич, В.И.Столяров. - М., 1991. – Ч. 2 – С. 522-538; 541-545; 558-585.

СУЧАСНА зарубіжна філософія: Основні течії і напрямки. Хрестоматія. – К., 1996.

ТЕЙЯР де ШАРДЕН. Феномен человека. – М., 1987 – С. 220-226.

ТОЙНБИ А. Цивилизация перед судом истории.- СПб.: Прогресс-Культура,1996.

ТОФФЛЕР Э. Третья волна.- М.: Изд. АСТ,1999.

